
האוניברסיטה העברית בירושלים

סילבוס

חיי היהודים בימי-הביניים בצל הסהר והצלב - 13124

תאריך עדכון אחרון 20-04-2015

נקודות זכות באוניברסיטה העברית: 4

תואר: בוגר

היחידה האקדמית שאחראית על הקורס: היסטוריה של עם ישראל ויהדות זמננו

השנה הראשונה בתואר בה ניתן ללמוד את הקורס: 1

סמסטר: שנתי

שפת ההוראה: עברית

קמפוס: הר הצופים

מורה אחראי על הקורס (רכז): אלישבע באומגרטן ומרים פרנקל

דוא"ל של המורה האחראי על הקורס: elisheva.baumgarten@mail.huji.ac.il; mfrenkel@pluto.mscc.huji.ac.il

שעות קבלה של רכז הקורס: יום ד 11-12

מורי הקורס:
פרופ אלישבע באומגרטרן
ד"ר מרים פרנקל

תאור כללי של הקורס:
מבוא לתולדות היהודים בימי- הביניים בארצות האסלאם והנצרות.

מטרות הקורס:
להכשיר את התשתית בידע ובשיטות המחקר לקורסים מתקדמים לתואר הראשון.

תוצרי למידה
בסיומו של קורס זה, סטודנטים יהיו מסוגלים:
לקרוא ספרות מחקר בתחום זה בכוחות עצמם.

דרישות נוכחות (%) :
אין

שיטת ההוראה בקורס: הרצאה מלווה מצגת

רשימת נושאים / תכנית הלימודים בקורס:
חיי היהודים בימי הביניים: בצל הצלב והסהר
שיעור - 13124

הפריטים המודגשים - קריאתם חובה.

שיעור 1: ימי הביניים בתולדות העמים ובתולדות ישראל
תדמית התקופה; משמעות השם; בעיות יסוד המיוחדות לתקופה; היסטוריה יהודית-לאומית או תולדות
המיעוטים היהודיים בארצותיהם;

ח"ה בן-ששון, 'ימי הביניים היהודיים - מה הם?' בתוך: הנ"ל, רצף ותמורה, תל-אביב תשמ"ד, עמ' 359
- 378

ב"צ דינור, ישראל בגולה, א/1, ירושלים ותל-אביב תשכ"ב, עמ' ה-יג, ל-נ

ש' בארון, 'הרהורים על הדימוגרפיה ההיסטורית של היהודים בימי קדם ובימי הביניים', בתוך: נתיבי
הגות ותרבות. ספר היובל לי"א טרטקובר, תל-אביב 1970, עמ' 31 - 45.

שיעור 2: מסגרת הזמן הכללית

מפת היישוב היהודי ערב כיבושי האסלאם; היהדות בין נצרות לאסלאם. התפוצה היהודית; נפילת האימפריה הרומית.

י' כ"ץ, 'מקומם של ימי הביניים בתולדות ישראל', בתוך: מ' בר-אשר (עורך), מחקרים במדעי היהדות, ירושלים תשמ"ו, עמ' 209 - 225

ש' בארון, 'גטו ואמנציפציה. האם עלינו לשנות את ההשקפה המסורתית?' בתוך: הנ"ל: ממדיה העולמיים של ההיסטוריה היהודית, ירושלים תשנ"ו, עמ' 51 - 61

שיעור 3: בין אסלאם ליהדות: שיח דתות מוצא האסלאם מן הנצרות והיהדות ומה שביניהן; ח"י מוחמד וראשית האסלאם; יחסו של מוחמד אל היהודים.

הקראן, סורה ט: פרשת התשובה, תרגום י"י ריבלין, תל-אביב תשכ"ג, עמ' 183 - 202; תרגום א' רובין, תל אביב 2005: סורה 9, ההצהרה, עמ' 152 - 168.

S.D. Goitein, *A Mediterranean Society, II*, Los Angeles 1970, pp. 380-394

von Grunebaum, 'Eastern Jewry under Islam', *Viator*, II (1971), pp. 365-372

א' גרוסמן, 'יחסי איבה ליהודים על רקע כלכלי וחברתי בח'ליפות המוסלמית במאות התשיעית והעשירית', בתוך: ש' אלמוג (עורך), שנאת ישראל לדורותיה, ירושלים תש"ם, עמ' 193 - 210

מ' כהן, בצל הסהר והצל - היהודים בימי הביניים, חיפה ולוד, תשס"א, עמ' 97 - 127

שיעור 4: מעמד המשפטי והבטחוני של היהודים בארצות האסלאם שינויים במעמד היהודים לאחר התבססות הכיבוש; היהודים תחת עמר והאמ'יים; הח'ליפות העבאסית; מעמד היהודים בספרד האמ'ית ולאחר התפצלות הנסיכויות; יהודי המגרב ומצרים תחת שלטון הפאטמים ונאמניהם; מצרים האיובית והממלוכית; מרכז הח'ליפות ערב הגעת המונגולים; יהודים תחת שלטון הממלוכים; נסיונות מימושם של תנאי החסות; בין מעמד בטחוני למעמד משפטי; שליט והמון.

C. Cahen, 'Dhimma', *Encyclopedia of Islam*, II, 1983, pp. 227-231

E. Ashtor, 'Dhimma', *Encyclopaedia Judaica*, V, pp. 1604-1606

ד' קורקוס, 'לאופי יחסם של שליטי האלמוחדון ליהודים', ציון, לב (תשכ"ז), עמ' 137 - 160

מ' בן ששון, 'לזהותם היהודית של האנוסים. עיון בהשתמדות בתקופת האלמוחדון', פעמים, 42 (1990), עמ' 16 - 37

י' דרורי, 'פני התקופה - א"י במדינה הממלוכית', בתוך: א' כהן (עורך), ההיסטוריה של א"י, ז, עמ' 11 - 58

י' הקר, 'שיטת ה"סורג'ון" והשפעתה על החברה היהודית באימפריה העות'מאנית במאות הט"ו-ה"ז',

שיעור 5: בין נצרות ליהדות - שיח דתות
העמדה התיאולוגית; ועידות הכנסייה; הבולות האפיפיוריות; החוק הקאנוני.

מתי א-ג, כא-כח

ב' בלומנקרנץ, 'הכנסייה הרומית והיהודים', בתוך: ב' רות (עורך), תקופת האופל, תל-אביב תשל"ג,
עמ' 42 - 59

J. Parkes, *The Conflict of the Church and the Synagogue*, New York 1934, pp.
307-344

ק' סטאו, מיעוט בעולם נוכרי, ירושלים תשנ"ז, עמ' 15 - 46

ג' כהן, כעיוור במראה: היהודי בתפיסה הנוצרית בימי הביניים, ירושלים תשס"ב, עמ' 27 - 92

שיעור 6: מעמדם של היהודים בחוק החילוני בארצות הנצרות
המורשת של החקיקה הרומית; גזירות להגבלות דתיות ולהמרת דת באיטליה, בביזנטיון ובצרפת;
שיעבוד היהודים בקיסרות הרומית הקדושה; אווירת הרחוב והשתקפותה בדרשה ובאמנות התקופה.

א' לינדר, 'החוק הרומי בחקר תולדות עם ישראל', דברי האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים, ו
(תשמ"ד), עמ' 243 - 257

G. Kisch, *The Jews in Medieval Germany*, New York 1970, pp. 129-153

ש' בארון, "מלוא הריבונות האפוסטולית" ו"שעבוד היהודים" בימי הביניים, בתוך: ספר יובל ליצחק
בער במלאת לו שבעים שנה, ירושלים תשכ"א, עמ' 102 - 124 (הנ"ל, ממדיה העולמיים של
ההיסטוריה היהודית, ירושלים תשנ"ו)

D. Abulafia, 'The King and the Jews - The Jews in the Ruler's Service', in: C. Cluse
(ed.), *The Jews of Europe in the Middle Ages (Tenth to Fifteenth Centuries)*,
Turnhout 2004, pp. 43-53

F. Lotter, 'The Scope and Effectiveness Imperial Jewry Law in the High Middle Ages',
Jewish History. 4 (1989), pp. 31-58

שיעור 7: ההנהגה המרכזית בארץ ישראל ובבבל
הישיבה בא"י ובבבל; ראשות הגולה וראשי ישיבות; מרחבי ה"רשויות"; השלטון העצמי; פולמוסים
במוסדות ההנהגה המרכזיים; המנהיגים; ביטויים של הנהגה מרכזית במעשה, בסמל ובמיתוס.

ח"ה בן ששון, פרקים בתולדות עם ישראל בימי הביניים, תל-אביב תשי"ח, עמ' 84 - 108

א' גרוסמן, ראשות הגולה בבבל בתקופת הגאונים, ירושלים תשמ"ד, עמ' 45 - 57, 75 - 80, 97 - 99

מ' בן ששון, 'ההנהגה העצמית של היהודים בארצות האסלאם במאות ה-7 עד ה-12', בתוך: א' גרוסמן וי' קפלן (עורכים), קהל ישראל. השלטון העצמי היהודי לדורותיו, כרך ב', ירושלים תשס"ב, עמ' 11 - 55

שיעור 8: צמיחת המרכזים החדשים: מזרח המרכז הבבלי מול המרכז הארץ-ישראלי; עליית המרכזים החדשים בצפון אפריקה, מצרים, ספרד - מיתוסים ומציאות.

ש' אסף, תקופת הגאונים וספרותה, ירושלים תשט"ו, עמ' קב-קי, קכה-קל

G.D. Cohen, 'The Story of the Four Captives*', PAAJR. 29 (1961), pp. 55-131

G.D. Cohen, *The Book of Tradition (Sefer Ha-Qabbalah)*, London 1969, pp. XLIII-L, LVI-LXII
החלק העברי: עמ' 46 - 57

שיעור 9: צמיחת המרכזים החדשים: מערב היהודים באיטליה; עליית המרכזים החדשים בספרד, צרפת ואשכנז - מיתוסים ומציאות

א' גרוסמן, 'הגירת יהודים אל גרמניה והתיישבותם בה במאות ט-יא', בתוך: א' שנאן (עורך), הגירה והתיישבות בישראל ובעמים, ירושלים תשמ"ח, עמ' 109 - 128

א' גראבויס, 'דמותו האגדית של קארל הגדול במקורות העבריים של ימי הביניים', תרביץ, לו (תשכ"ז), עמ' 22 - 58

שיעור 10: מהנהגה מרכזית לקהילה מקומית: צמיחתה של הקהילה היהודית בארצות האסלאם והנצרות רעיונות היסוד של הקהילה; זיקתה לעיר ולקורפורציות העירוניות; מוסדותיה של הקהילה המקומית; הקהילה בארצות האסלאם והנצרות; הנהגות אזוריות.

י' בער, 'היסודות וההתחלות של ארגון הקהילה היהודית בימי הביניים', ציון, טו (תש"י), עמ' 1 - 41

ח"ה בן ששון, 'מקומה של הקהילה' - העיר בתולדות ישראל', הקהילה היהודית בימי הביניים, ירושלים תשל"ו, עמ' 7 - 23

מ' בן ששון, 'קשרי מגרב-מזרח במאות הט'-הי"א: נאמנות, מחויבות, שותפות', פעמים, 38 (תשמ"ט), עמ' 35 - 48

א' גרוסמן, 'הקהילה היהודית באשכנז במאות ה-10 וה-11', בתוך: א' גרוסמן וי' קפלן (עורכים),

---

קהל ישראל, כרך ב', ירושלים תשס"ד, עמ' 57 - 74

א' גראבויס, 'הנהגת הפרנסים בקהילות צפון צרפת במאות ה-11 וה-12', בתוך: א' גרוסמן ו' קפלן (עורכים), קהל ישראל, כרך ב', ירושלים תשס"ד, עמ' 75 - 84

שיעור 11: הפעילות הכלכלית של היהודים בארצות האסלאם
פרנסות יהודיות "מסורתיות"; מקום היהודים במדינה ובחברה; היהודים במסחר הבין לאומי; הבנקאים היהודים ואצילי הסוחרים; טכניקות מסחריות מתוחכמות; המעבר לריבית והשלכותיו הכלכליות והחברתיות; מחיות היהודים בעיני עצמם ובעיני בני זמנם שאינם יהודים; הא-נומאליה של פרנסות היהודים בימי הביניים, נסיבותיה ומשמעותה לזמנה ולזמנים מאוחרים.

ח"ה בן ששון, פרקים בתולדות היהודים בימי הביניים, תל-אביב תשי"ח, עמ' 54 - 73

מ' גיל, א"י בתקופה המוסלמית הראשונה, א, תל-אביב תשמ"ג, עמ' 184 - 230

J. Fischel, *Jews in the Economic and Political Life of Medieval Islam*, London 1937, pp. 1-37

שיעור 12: הפעילות הכלכלית של היהודים בארצות הנצרות
התמורות בעקבות מסעי הצלב; הצמצום בהיקף הפעילות המסחרית; המעבר לעסקי הלוואה בריבית; המשכונאות; תפקידה של הלוואה בריבית בממלכות הפאודליות; השתלבות במהלכי הכלכלה העולמית במערב אירופה ובמזרח.

מ' טוך, 'כלכלתה של גרמניה במאות ה-13 - 14'; סביבה ומסגרת לפעילות הכלכלית של היהודים', בתוך: נ' גרוס (עורך), יהודים בכלכלה, ירושלים תשמ"ה, עמ' 87 - 95

ח' סולוביצ'יק, הלכה, כלכלה ודימוי עצמי: המשכונאות בימי הביניים, ירושלים תשמ"ה, עמ' 9 - 24

H. Soloveitchik, 'Halakha, Taboo and the Origin of Jewish moneylending in Germany', in: C. Cluse (ed.), *The Jews of Europe in the Middle Ages (Tenth to Fifteenth Centuries)*, Turnhout 2004, pp. 295-303

ק' סטואו, מיעוט בעולם נוכרי, ירושלים 1997, עמ' 203 - 222

J. Shatzmiller, *Shylock Reconsidered. Jews, Money Lending and Medieval Society*, Berkeley, Los Angeles, Oxford 1990, pp. 43-99

שיעור 13: אליטות חברתיות ותרבותיות
אריסטוקרטיית חברתיות; חסידות אשכנז; בעלי התוספות; פרשנות המקרא; הישיבות מהטיפוס האירופי.

א' גרוסמן, 'ירושת אבות בהנהגה הרוחנית של קהילות ישראל בימי הביניים המוקדמים', ציון, נ (תשמ"ה), עמ' 189 - 220

א' מרקוס (עורך), דת וחברה במשנתם של חסידי אשכנז, ירושלים תשמ"ז, עמ' 11 - 23, 253 - 278

י' בער, 'המגמה הדתית-החברתית של ספר חסידים', ציון, ג (תרצ"ח), עמ' 1 - 50

ח"ה בן ששון, תולדות עם ישראל בימי הביניים, תל אביב תשכ"ט, עמ' 133 - 140, 143 - 151

א' גרוסמן, חכמי אשכנז הראשונים, ירושלים תשמ"א, עמ' 416 - 440

א"א אורבך, בעלי התוספות, א, ירושלים תש"ם, עמ' 17 - 31

מ' ברויאר, 'לחקר הטיפולוגיה של ישיבות המערב בימי הביניים', בתוך: ע' אטקס וי' שלמון (עורכים), פרקים בתולדות החברה היהודית בימי הביניים ובעת החדשה. מוקדשים לפרופסור יעקב כ"ץ, ירושלים תש"ם, עמ' מה-נה

שיעור 14: היצירה הרוחנית בימי הביניים המוקדמים

הישגיה של תקופת הגאונים; מפעלי הפסיקה המקובצים במזרח ובמערב; המאפיינים של התרבות היהודית-הערבית של ימי הביניים; לשאלת "תור הזהב" של תפוצות מסוימות; המאפיינים התרבותיים של יהודי אירופה עד למסע הצלב הראשון; בין התרבות הנוכרית לתרבות היהודית - דרכי הקליטה והדחייה.

ש' אסף, תקופת הגאונים וספרותה, ירושלים תשט"ו, עמ' קלג-קעט

י' טברסקי, 'ספר משנה תורה לרמב"ם - מגמתו ותפקידיו', דברי האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים, ה'1/ (תשל"ב), עמ' 1 - 22

I. Twersky, 'Aspects of the Social and Cultural History of Provençal Jewry', H.H. Ben Sasson & S. Ettinger (eds.), *Jewish Society Through the Ages*, New York 1971, pp. 185-207

ע' פליישר, 'הרהורים בדבר אופיה של שירת ישראל בספרד', פעמים, 2 (תשל"ט), עמ' 15 - 20

שיעור 15: הקראים והתנועות המשיחיות במזרח

מ' גיל, ארץ ישראל בתקופה המוסלמית הראשונה (634 - 1099), א, תל-אביב תשמ"ג, עמ' 627 - 664

י' ארדר, אבלי ציון הקראים ומגילות קומראן, תל אביב תשס"ד, עמ' 33-98

ח"ה בן ששון, פרקים בתולדות עם ישראל בימי הביניים, תל אביב תשכ"ט, עמ' 156 - 171

א"ז אשכולי, התנועות המשיחיות בישראל, ירושלים תשמ"ח (הדפסה חוזרת), עמ' 93 - 103, 137 - 146

שיעור 16: מקומה של ארץ ישראל בתולדות היהודים בימי הביניים המאוחרים: הלכה ומעשה הישוב היהודי בארץ ישראל וזיקתו לתפוצות; השפעת הכיבושים של הארץ על היישוב ועל מעמדו (עד הכיבוש העות'מאני); מקומה של ארץ ישראל בתודעתם של בני התקופה - יצירה, עליה לרגל ועליה; לשאלת מרכזיותה של א"י בימי הביניים.

י' פראוור (עורך), ההיסטוריה של א"י - כרך ששי; שלטון המוסלמים והצלבנים, ירושלים 1981, עמ' 31 - 37, 130 - 151, 319 - 329, 335 - 351

א' ריינר, 'הקהילה היהודית בשנות הדמדומים של שלטון הצלבנים', בתוך: א' כהן (עורך), ההיסטוריה של א"י - כרך שביעי; שלטון הממלוכים והעות'מאנים, ירושלים 1981, עמ' 59 - 90

שיעור 17: השינויים ביחס הכנסיה כלפי היהודים במאות יב-יג, עמדת האפיפיורים הגדולים; אינוקנטיוס הג' והועידה הלאטרנית הרביעית; מדיניותם של הונוריוס הג', גרגוריוס הט' ואינוקנטיוס הד'; חוקי היהודים של הכנסיה.

S. Grayzel, *The Church and the Jews in the XIIIth Century, I*, Philadelphia 1933, pp. 9-83

S. Grayzel, 'The Papal Bull Sicut Judeis', *Studies and Essays in Honor of Abraham A. Neuman*, Philadelphia 1962, pp. 17-32

ק' סטאו, 'שנאת ישראל או אהבת הכנסיה: גישת האפיפיורים ליהודים', בתוך: ש' אלמוג (עורך), שנאת ישראל לדורותיה, ירושלים תש"ם, עמ' 91 - 111

שיעור 18: תמורות בויכוח היהודי-נוצרי בימי הביניים העיליים הספרות התלמודית הופכת לנושא בויכוח; הויכוח נגד התלמוד; ויכוח פאריז; ויכוח ברצלונה; יצירתו של ריימונדוס מארטיני והשלכותיה.

ע' פונקנשטיין, 'התמורות בויכוח הדת שבין היהודים לנוצרים במאה הי"ב', ציון, לג (תשכ"ח), עמ' 125 - 144

י. בער, 'לביקורת הויכוחים של ר' יחיאל מפאריז ושל ר' משה בן נחמן', תרביץ, ב (תרצ"א), עמ' 171 - 184

ג'. כהן, כעיוור במראה. היהודי בתפיסה הנוצרית בימי הביניים, ירושלים תשס"ב, עמ' 281-323

D. Berger, 'Christian Heresy and Jewish Polemic in the 12th and 13th Centuries', *Harvard Theological Review*, 68 (1975), pp. 287 - 303

שיעור 19: התגבשות הסטרייטיפ של היהודי בדעת הקהל באירופה עלילת הדם והתפתחותה; עלילת לחם הקודש; היהודי והשטן; היהודי באמנות הנוצרית; "הכנסיה מול בית הכנסת"; הסטראוטיפ בספרות.

G. Langmuir, *Toward a Definition of Antisemitism*, Berkeley 1990, pp. 209-236, 263-298

ר' בונפיל, 'היהודים והשטן בתודעה הנוצרית בימי הביניים', בתוך: ש' אלמוג (עורך), *שנת ישראל לדורותיה*, ירושלים תש"ם, עמ' 113 - 122

שיעור 20: קווים עיקריים לתולדות היהודים באשכנז, צרפת ואנגליה
אשכנז: ייסוד הקהילות הראשונות; גזירות תתנ"ו ובעיית קידוש השם; "תור הזהב" בצל הצלב; בין
תרבות נוכרית לתרבות יהודית - דרכי קליטה ודחייה; גזירות רינדפלייש ב- 1298 ו"ובל האימים";
המגפה השחורה; ההתיישבות מחדש של היהודים בערים הגרמניות; גירוש היהודים במאות ה- 14 וה-
15 וחסול החיים העירוניים בגרמניה; ההגירה לאיטליה ולמזרח אירופה.
צרפת: ההגירה מהדרום לצפון; רש"י ובית מדרשו; עלילת בלוא; גירוש ראשון ב- 1181; לואי הקדוש
והיהודים; גירוש שני 1306; התיישבות מחדש עד הגירוש האחרון 1394
אנגליה: ההתיישבות אחרי 1066; היסוד התרבותי הצרפתי; הפריחה במאה הי"ב; אהרן מלינקולן;
הניסיון לתקן את מצב היהודים וכשלונו; גירוש היהודים ב- 1290; השנאה ליהודים אחרי הגירוש;
צ'וסר.

י' בער, 'גזירת תתנ"ו', ספר אסף, ירושלים תשי"ג, עמ' 126 - 140

ר' חזן, מסע הצלב הראשון והיהודים, ירושלים 2000, עמ' 15 - 45

מ' ברויאר, "המוות השחור" ושנאת ישראל, בתוך: ש' אלמוג (עורך), *שנת ישראל לדורותיה*, ירושלים
תש"ם, עמ' 159 - 171

מ' ברויאר, 'פרולוג: ימי הביניים היהודיים', בתוך: מ' ברויאר ומ' גרץ (עורכים), *תולדות יהודי גרמניה
בעת החדשה*, ירושלים תשס"א, כרך א', עמ' 27 - 57

ש' שוורצפוקס, יהודי צרפת בימי הביניים, תל אביב 2001, עמ' 175 - 178, 199 - 222, 242 -
264, 280 - 311

ר' סטייסי, 'יהדות אנגליה ובעיית הגירוש', בתוך: ד' כ"ץ וי' קפלן (עורכים), *גירוש ושיבה. יהודי אנגליה
בחילופי הזמנים*, ירושלים תשנ"ד, עמ' 9 - 25

שיעור 21: יהדות ספרד בתקופת הרקונקיסטה
הרקונקיסטה הראשונה; מדיניות השרים הנוצרים בתקופת הכיבושים; בין התקופה הראשונה והשנייה
של הרקונקיסטה; היהודים כגורם פוליטי-קולוניאטורי; יחסם ליהודים של המלכים הכובשים הגדולים;
אלפונסו העשירי מלך קאסטיליה ויעקב הראשון מלך אראגוניה.

י' בער, *תולדות היהודים בספרד הנוצרית*, מהדורה שנייה מתוקנת ומורחבת, תל-אביב 1965, עמ' 45 -
106, 96 - 90, 82 - 77, 65 - 64

ח' ביינארט, 'דמותה של החצרנות היהודית בספרד הנוצרית', בתוך: קבוצות עלית ושכבות מנהיגות
בתולדות ישראל ובתולדות העמים, ירושלים תשכ"ז, עמ' 55 - 71

שיעור 22: יהדות ספרד בין גזירות קנ"א לגירוש 1492
גזירות קנ"א בקאסטיליה ובאראגון; בעיית האנוסים; תקנות ואליאדוליד מ-1412; ויכוח טורטוסה
ותוצאותיו; כינוס באי כוח הקהילות מקאסטיליה ב-1432; הוויכוח סביב בעיית האנוסים; עליית
המלכים הקאתולים והקמת האינקוויזיציה; מדיניות המלכים הקאתולים כלפי היהודים; הגירוש
ותוצאותיו; גירוש פורטוגל וגזירת השמד.

י' בער, תולדות היהודים בספרד הנוצרית, עמ' 284 - 318, 323 - 358, 364 - 390, 401 - 413,
444 - 474

ח' בינארט, 'השמד הגדול. בעיית האנוסים וגורלם במאה הט"ו', בתוך: ח' בינארט (עורך), מורשת
ספרד, ירושלים תשנ"ב, עמ' 280 - 308

ח' בינארט, 'גירוש ספרד - גורמים ותוצאות', שם, 384 - 407

שיעור 23: עולמם הפנימי של יהודי ספרד בימי הביניים
המתח החברתי והאידיאולוגי בספרד הנוצרית; בין ראצינאליזם דתי ואוורואיזם; צמיחת הקבלה.

י' בער, תולדות היהודים בספרד הנוצרית, עמ' 53 - 64, 141 - 148, 154 - 165

מ' אידל, 'המחשבה היהודית בספרד של ימי הביניים', בתוך: ח' בינארט (עורך), מורשת ספרד,
ירושלים תשנ"ב, עמ' 207 - 223

י' תא-שמע, 'הלכה, קבלה ופילוסופיה בספרד הנוצרית - לביקורת ספר "תולדות היהודים בספרד
הנוצרית", שנתון המשפט העברי, יח-יט (תשנ"ב-תשנ"ה), עמ' 479 - 495

א' גרוסמן, 'יצירתם ההלכתית של חכמי ספרד', בתוך: ח' בינארט (עורך), מורשת ספרד, ירושלים
תשנ"ב, עמ' 150 - 173

שיעור 24: יהדות האימפריה העות'מנית
מגורשי ספרד: קליטתם, התארגנותם, פעילותם החברתית והרוחנית; הישוב בא"י.

ח"ה בן-ששון, 'דור גולי ספרד על עצמו', בתוך: הנ"ל, רצף ותמורה, תל-אביב תשמ"ד, עמ' 198 -
238, 445 - 468

ח' גרבר, 'יהודי האימפריה העות'מנית במאות ה-16 - 17', כלכלה וחברה, ירושלים תשמ"ג, עמ' 9 -
76

י' הקר, "'הרבנות הראשית" באימפריה העות'מנית במאות הט"ו והט"ז', ציון, מט (תשמ"ד), עמ' 225 -
255

י' הקר, 'יוצאי ספרד באימפריה העות'מנית במאה הט"ז - קהילה וחברה', בתוך: ח' בינארט (עורך),
מורשת ספרד, ירושלים תשנ"ב, עמ' 460 - 478

שיעור 25: היהדות בעולם הרפורמציה והקונטרה-רפורמציה
(היהודים בגרמניה ואיטליה)

לותר והיהודים; מצב היהודים בארצות הרפורמציה; הקונטרה-רפורמציה והשפעתה על מעמד היהודים; יהדות איטליה בתקופת הרנסאנס ובשלהי ימי הביניים.

ח"ה בן ששון, תולדות עם ישראל בימי הביניים, תל אביב תשכ"ט, עמ' 249 - 255

מ' ברויאר, 'פרולוג: ימי הביניים היהודיים', בתוך: מ' ברויאר ומ' גרץ (עורכים), תולדות יהודי גרמניה בעת החדשה, כרך א', ירושלים תשס"א, עמ' 62 - 78

ר' בונפיל, 'הקהילה היהודית באיטליה בתקופת הרנסאנס', בתוך: א' גרוסמן וי' קפלן (עורכים), קהל ישראל, כרך ב', ירושלים תשס"ד, עמ' 197 - 220

ר' בונפיל, 'היהודים הספרדים והפורטוגלים באיטליה', בתוך: ח' בינארט (עורך), מורשת ספרד, ירושלים תשנ"ב, עמ' 543 - 561

B. Ravid, 'From Geographical Realia to Historiographical Symbol: The Odyssey of the World Ghetto', D.B. Ruderman ed., *Essential Papers on Jewish Culture in Renaissance and Baroque Italy*, New York/London 1992, pp. 373 - 385

שיעור 26: היהודים בשלהי ימי הביניים: יהדות מזרח אירופה

הישוב היהודי בפולין-ליטא; חלקם של היהודים בקולוניזציה של אוקראינה; הארנדה; מעמד היהודים בפולין-ליטא; גזירות ת"ח ות"ט.

י' היילפרין, 'קורות היהודים במזרחה של אירופה מימים ראשונים ועד חלוקת פולין', בתוך: י' היילפרין, יהודים ויהדות במזרח-אירופה, ירושלים תשכ"ט, עמ' 9 - 30

ש' אטינגר, 'חלקם של היהודים בקולוניזציה של אוקראינה (1569 - 1648)', ציון, כא (תשט"ז), עמ' 107 - 142

שיעור 27: היהודים במערב אירופה בשלהי ימי הביניים (הולנד, צרפת, אנגליה)
האנוסים החוזרים ליהדות; קהילות הספרדים במערב אירופה במאות 16 - 17.

י' קפלן, 'הקהילה הפורטוגלית באמסטרדם במאה הי"ז: בין מסורת לשינוי', דברי האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים, ז/6 (תשמ"ו), עמ' 161 - 181

י' קפלן, הפזורה הספרדית המערבית, תל אביב תשנ"ה, 42 - 134

י"י ישראל, 'תרומתה של היהדות הספרדית לחיי הכלכלה ולקולוניזציה באירופה ובעולם החדש (המאות הט"ז - הי"ח)', בתוך: ח' בינארט (עורך), מורשת ספרד, ירושלים תשנ"ב, עמ' 664 - 693

חומר חובה לקריאה:

קריאת החובה כוללת את הפריטים הביבליוגרפיים המסומנים בהדגשה
שיעור 1: ימי הביניים : בין מה למה? מה הם ימי הביניים היהודיים? (אלישבע)
היסטוריה ותיקוף; היסטוריה יהודית? תדמית התקופה; משמעות השם; בעיות יסוד המיוחדות לתקופה.

ח"ה בן-ששון, 'ימי הביניים היהודיים - מה הם?' בתוך: הנ"ל, רצף ותמורה, תל-אביב תשמ"ד, עמ' 378-359.

י' כ"ץ, 'מקומם של ימי הביניים בתולדות ישראל', בתוך: מ' בר-אשר (עורך), מחקרים במדעי היהדות, ירושלים תשמ"ו, עמ' 209 - 225

ש' בארון, 'גטו ואמנציפציה. האם עלינו לשנות את ההשקפה המסורתית?' בתוך: הנ"ל: ממדיה העולמיים של ההיסטוריה היהודית, ירושלים תשנ"ו, עמ' 51 - 61

Marina Rustow and Elisheva Baumgarten, "Comparative Medieval Perspectives," In The Bloomsbury Companion to Jewish History (London, 2014).

5.11

שיעור 2: מסגרות המקום (מרים)

יהודים וגאוגרפיה; מפת היישובים היהודיים בשלהי העת העתיקה; נפילת האימפריה הרומית; כיבוש האסלאם; העולם החדש ומיקומם של היהודים בו.

Peter Brown, *The World of Late Antiquity*, London 1971, Chapter XIV, pp. 172-187.

שלמה נאמן, כיצד צמחה תרבות המערב? מבט על ההיסטוריה של ימי הביניים, תל אביב 1981, עמ' 22-39.

אלברט חוראני, היסטוריה של העמים הערבים, תל אביב 1996, עמ' 49-73.

ש' בארון, 'הרהורים על הדימוגרפיה ההיסטורית של היהודים בימי קדם ובימי הביניים', בתוך: נתיבי הגות ותרבות. ספר היובל ל"א טרטקובר, תל-אביב 1970, עמ' 31 - 45.

12.11

שיעור 3: העולם היהודי בעקבות כיבוש האסלאם (מרים)

עלייתו והתגבשותו של עולם האסלאם; המרכז הבבלי מול המרכז הארץ-ישראלי; עליית המרכזים החדשים בצפון אפריקה, מצרים וספרד - מיתוסים ומציאות.

אלברט חוראני, הסטוריה של העמים הערביים, תל אביב 1996, עמ' 61-91.

ירחמיאל ברודי, צוהר לספרות הגאונים, תל אביב 1998, עמ' 13-43 (פרק ראשון).

משה גיל, ארץ ישראל בתקופה המוסלמית הראשונה (634-1099), תל-אביב תשמ"ג, כרך ראשון, עמ' 405-451.

א' גרוסמן, ראשות הגולה בבבל בתקופת הגאונים, ירושלים תשמ"ד, עמ' 45 - 57, 75 - 80, 97 - 99.

G.D. Cohen, *The Book of Tradition (Sefer Ha-Qabbalah)*, London 1969, pp. XLIII-L, LVI-LXII עמ': החלק העברי

G.D. Cohen, 'The Story of the Four Captives*', PAAJR. 29 (1961), pp. 55-131

19.11

שיעור 4: צמיחת המרכזים החדשים במערב (אלישבע)

היהודים באיטליה; עליית המרכזים החדשים בספרד, צרפת ואשכנז - מיתוסים ומציאות.

א' גרוסמן, 'הגירת יהודים אל גרמניה והתיישבותם בה במאות ט-יא', בתוך: א' שנאן (עורך), יצחק חן ואורה לימור (עורכים), לידתה של אירופה, האוניברסיטה הפתוחה, תשס"ג.
א' גראבויס, 'דמותו האגדית של קארל הגדול במקורות העבריים של ימי הביניים', תרביץ, לו (תשכ"ז), עמ' 22 - 58

Joshua Holo, *Byzantine Jewry in the Mediterranean Economy* (Cambridge, 2009).
Julia H.M.Smith, *Europe after Rome* (Oxford, 2005), 253-292
Rosamond McKitterick, *The Early Middle Ages* (Cambridge, 2001), 1-20.

26.11

שיעור 5: בין נצרות ליהדות - שיח דתות (ישראל)

העמדה התיאולוגית; ועידות הכנסייה; הבולות האפיפיוריות; החוק הקאנוני.
מתי א-ג, כא-כח.

J. Parkes, *The Conflict of the Church and the Synagogue*, New York 1934, pp. 307-344.

ק' סטאו, מיעוט בעולם נוכרי, ירושלים תשנ"ז, עמ' 15 - 46.

ג' כהן, כעיוור במראה: היהודי בתפיסה הנוצרית בימי הביניים, ירושלים תשס"ב, עמ' 27 - 92.

3.12

שיעור 6: בין אסלאם ליהדות - שיח דתות (מרים)

קווי הדמיון ונקודות השוני, שתי דתות אברהמיות, הסברים אפשריים למקור הדמיון.

מייקל קוק, מוחמד, ירושלים תשנ"ג, פרק 2, עמ' 21-31.

יצחק גולדציהר, הרצאות על האיסלאם, 9-19, 26-29.

אלברט חוראני, היסטוריה של העמים הערביים, עמ' 81-91.

10.12

שיעור 7: פולמוס בין דתי באסלאם (מרים ג.).

מה הוא פולמוס דתי ולמי הוא נועד? מקומו של הפולמוס בתרבות האסלאמית; אבן חזם אלאנדלוסי, סמואל אלמגרב, סיפורי הנזיר בחירא.

ח'ה לצרוס יפה, עולמות שזורים; ביקורת המקרא המוסלמית בימי הביניים, ירושלים 1998, עמ' 13-60.

ברנרד לואיס, היהודים בעולם האסלאם, ירושלים 1996, עמ' 64-98 (פרק שני).

17.12

שיעור 8: ריאליה יהודית וחיי יום-יום ובארצות הנצרות (אלישבע)

*Alfred Haverkamp, "Jews and Urban Life: Bonds and Relationships," in Christoph Cluse, *The Jews of Europe in the Middle Ages*, Turnhout, 2004, 55-70
Elisheva Baumgarten, "Daily Commodities and Religious Identity", *Studies in*

24.12

שיעור 9: ריאליה יהודית וחיי יום-יום ובארצות האסלאם

S. D. Goitein, *A Mediterranean Society, The Jewish Communities of the Arab World As Portrayed in the Documents of the Cairo Geniza*, Berkeley 1983, vol. IV, pp. 1-46 (chap. XI A 1)

31.12

שיעור 10: המשפחה היהודית בארצות האסלאם (מרים)

המשפחה המורחבת והתא המשפחתי הגרעיני, נישואין ואהבה? פוליגמיה, אמהות ואבהות, ילדים ומתבגרים, בין אחים ואחיות, עבדים ושפחות, כיבוד הורים.

ש"ד גויטיין, חברה ים תיכונית, תל אביב 2005, עמ' 409-534.

מרים פרנקל, "שאווגלינעורים; עלהתבגרותמתבגריםבחברההיהודיתבארצותהאסלאמבימי הביניים", זמנים- רבעון להיסטוריה, גליון מספר 102, אביב 2008, עמ' 8-17.

Miriam Frenkel, "Slavery in Jewish Medieval Society under Islam - A Gendered perspective", in: M. Morgenstern, C. Boudignon, C. Tietz (eds.), *Maennlich und WeiblichschufErSie*, Goettingen 2011, pp. 249-260.

אברהם גרוסמן, חסידות ומורדות- נשים יהודיות באירופה בימי הביניים, ירושלים תשס"א, עמ' 63-87 (פרק שני).

מ"ע פרידמן, "ההלכה כעדות לחיי המין אצל היהודים שבארצות האסלאם בימי הביניים - כיסוי הפנים ונישואי מתעה", פעמים 45 (1990), עמ' 98-107.

7.1

שיעור 11: המשפחה היהודית באשכנז בימי הביניים (אלישבע)

מקומו של התא המשפחתי בחברה, בין הורים לילדים, נשים ואמהות, בין אבות לילדיהם, נישואים וגירושים, עגינות ואלמנות.

אברהם גרוסמן, חסידות ומורדות- נשים יהודיות באירופה בימי הביניים, ירושלים תשס"א, עמ' 173-88, 398-458 (פרקים 4, 11).

שמחה גולדין, "המושג 'משפחה' אצל יהודי צפון צרפת וגרמניה בימי הביניים", בתוך: מ' אליאב פלדון וי' חן (עורכים), נשים, זקנים וטף, ירושלים 2001, עמ' 55-45.

א' מרקוס, טקסי ילדות, ירושלים תשנ"ח, עמ' 106-141 (פרק חמישי).

14.1

שיעור 12: מעמד המשפטי של היהודים בארצות האסלאם

אנשי ספר ובני חסות; מתפיסה דתית למעמד משפטי; שיטת החסות: עקרונות ומציאות. מרקקהן, בצלהסהרוהצלב, חיפה 2001, עמ' 97-127

C. Cahen, 'Dhimma', *Encyclopedia of Islam*, II, 1983, pp. 227-231.

Gustav Von Grunebaum, 'Eastern Jewry under Islam', *Viator*, II (1971), pp. 365-372.

ברנרד לואיס, היהודים בארצות האסלאם, ירושלים 1996, עמ' 11-63 (פרק ראשון).

21.1

שיעור 13: מעמד של היהודים בארצות הנצרות והשינויים ביחס הכנסייה כלפי היהודים במאות יב-יג

המורשת של החקיקה הרומית; גזרות להגבלות דתיות ולהמרת דת באיטליה, בביזנטיון ובצרפת;

שיעבוד היהודים בקיסרות הרומית הקדושה; אווירת הרחוב והשתקפותה בדרשה ובאמנות התקופה.

עמדת האפיפיורים הגדולים; אינוקנטיוס הג' והועידה הלאטרנית הרביעית; מדיניותם של הונוריוסהג',

רגוריוסהט' ואינוקנטיוס הד'; חוקי היהודים של הכנסייה.

א' לינדר, 'החוק הרומי בחקר תולדות עם ישראל', דברי האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים, (תשמ"ד), עמ' 243-257.

ש' בארון, "מלוא הריבונות האפוסטולית" ו"שעבוד היהודים" בימי הביניים', בתוך: ספר יובל ליצחק בער במלאת לו שבעים שנה, ירושלים תשכ"א, עמ' 102 - 124 (eq&);הנ"ל, ממדיה העולמיים של ההיסטוריה היהודית, ירושלים תשנ"ו).

D. Abulafia, 'The King and the Jews - The Jews in the Ruler's Service', in: C. Cluse (ed.), *The Jews of Europe in the Middle Ages (Tenth to Fifteenth Centuries)*, Turnhout 2004, pp. 43-53

F. Lotter, 'The Scope and Effectiveness Imperial Jewry Law in the High Middle Ages', *Jewish History*. 4 (1989), pp. 31-58

S. Grayzel, *The Church and the Jews in the XIIIth Century*, I, Philadelphia 1933, pp. 9-83

Guido Kisch, *The Jews in Medieval Germany A Study of Their Legal and Social Status* : New York 1970, pp. 129-153.

S. Grayzel, 'The Papal Bull Sicut Judeis', *Studies and Essays in Honor of Abraham A. Neuman*, Philadelphia 1962, pp. 17-32

ק' סטאו, 'שנאת ישראל או אהבת הכנסיה: גישת האפיפיורים ליהודים', בתוך: ש' אלמוג (עורך), שנאת ישראל לדורותיה, ירושלים תש"ם, עמ' 91 - 111.

28.1

שיעור 14: צמיחתה של הקהילה היהודית בארצות האסלאם ומוסדותיה (מרים) .
רעיונות היסוד של הקהילה; מוסדות הקהילה המקומית; הנהגות אזוריות.

י' בער, 'היסודות וההתחלות של ארגון הקהילה היהודית בימי הביניים', ציון, טו (תש"י), עמ' 1 - 41.
ח"ה בן ששון, 'מקומה של הקהילה' - העיר בתולדות ישראל', הקהילה היהודית בימי הביניים, ירושלים תשל"ו, עמ' 7 - 23.

ש"ד גויטיין, חברה ים-תיכונית, תל אביב 2005, עמ' 109-168.
מ' בן ששון, 'קשרי מגרב-מזרח במאות הט' הי"א: נאמנות, מחויבות, שותפות', פעמים, 38 (תשמ"ט), עמ' 35 - 48.

מ' בן ששון, 'ההנהגה העצמית של היהודים בארצות האסלאם במאות ה-7 עד ה-12', בתוך: א' גרוסמן ו' קפלן (עורכים), קהל ישראל. השלטון העצמי היהודי לדורותיו, כרך ב', ירושלים תשס"ב, עמ' 11 - 55.

בסילבוס.

חומר לקריאה נוספת:

רשום בסילבוס

הערכת הקורס - הרכב הציון הסופי :

מבחן מסכם בכתב/בחינה בעל פה 80 %

הרצאה 0 %

השתתפות 20 %
הגשת עבודה 0 %
הגשת תרגילים 0 %
הגשת דו"חות 0 %
פרויקט מחקר 0 %
בחנים 0 %
אחר 0 %

מידע נוסף / הערות: